

Zo ging dat ...

... in Hasselt in 1840: de verpachting van het aansteken, doven en onderhouden van de straatlantaarns

In de eerste helft van de negentiende eeuw, voordat er in Hasselt sprake was van gasverlichting, en lang voordat de stad van elektrische verlichting werd voorzien, werd het centrum van de stad tijdens de wintermaanden 's nachts *verlicht* met olielantaarns. 84 lantaarns, deels op lantaarnpalen en deels aan huisgevels bevestigd, moesten gedurende de donkerste nachten van het jaar de duisternis doorbreken. Dat die lantaarns niet erg veel licht gaven, blijkt uit het feit dat zij tijdens heldere nachten, als de maan de stad verlichtte, niet aangestoken werden.

In 1840 werd voor het dagelijks aansteken en doven van die lantaarns, en voor het dagelijks onderhoud ervan, geen stadspersoneel ingezet. Het stadsbestuur gaf er de voorkeur aan dit werk uit te besteden aan een ondernemer die dat voor de laagste prijs wilde doen. In het archief van de stad Hasselt bleef een exemplaar bewaard van de *conditien en voorwaarden* waaronder het ontsteken, doven en onderhouden van de stadslantaarns gedurende de winter 1840-1841 publiek aanbesteed werd¹. Dit bewaarde exemplaar is een afschrift van de *conditien en voorwaarden* en van het proces-verbaal van de toewijzing van de opdracht, dat op 16 september 1840 naar de politiecommissaris gestuurd werd. Die moest immers één van zijn agenten belasten met de taak om te controleren of de aannemer het hem toegewezen werk naar behoren uitvoerde.

De tekst leert ons dat *het ontsteken en dagelijks schoonmaken der lampen van de thans bestaende in vierentachtig stadslantaarns*, inclusief het leveren van de *kinketolie* of lampenolie en de katoenen lonten die nodig waren om de lampen te doen branden, op maandag 24 augustus 1840, om tien uur in het stadhuis werd aanbesteed aan de persoon die dat voor het laagste bedrag wilde doen. De aanbesteding of verpachting

gold voor een periode van zes maanden en twee weken, van 19 september 1840 tot aan het eerste maankwartier in april 1841.

De aannemer moest de lampen dagelijks met olie bijvullen, ze 's avonds ontsteken en 's morgens weer doven, en daarvoor olie en katoenen lonten van de beste kwaliteit gebruiken (art. 2). Hij moest de lampen en de glazen *schijnplaten* in de lantaarns dagelijks schoonmaken, en mocht daarbij – met name voor het schoonmaken van de verzilverde schijnplaten – enkel gebruik maken van *Engelsche potasche* (art. 4). Daarbij was voorzichtigheid geboden. De aannemer zou de schade die hij of zijn medewerkers zouden toebrengen aan de ruiten van de lantaarns, moeten vergoeden (art. 3).

Wanneer het 's nachts niet bewolkt was, gaven de olielampen minder licht dan de maan. In dat geval hoefden zij niet ontstoken te worden. Als er geen maanlicht was, moesten de lantaarns in september, oktober, februari, maart en april om zes uur aangestoken worden, en in de maanden november, december en januari om vijf uur, om dan de hele nacht te blijven branden (art. 5). Een politieagent zou iedere avond controleren of al de lantaarns behoorlijk brandden. Mocht hij vaststellen dat dat niet het geval was, dan zou voor iedere lamp die niet brandde 1 frank van het pachtbedrag worden afgehouden (art. 11).

Indien de maan 's avonds niet scheen, maar in de loop van de nacht wel zou opkomen, dan mocht de aannemer de lampen doen doven nadat de maan minstens een uur geschenen had. Op die manier kon hij olie en lonten sparen (art. 6). Bovendien hoefden de lantaarns niet te branden van de avond van de dag voor het eerste kwartier tot de tweede avond na volle maan, wellicht omdat de maan in die nachten meer licht gaf dan de

¹ Rijksarchief Hasselt, *Archief van het stadsbestuur van Hasselt*, voorlopig nummer 224.

lantaarns. Dit betekent dat de lantaarns gedurende een maand van 29 dagen, 10 dagen niet hoefden te branden (art. 7). Mocht het college van burgemeester en schepenen de aannemer opdragen om de lampen ook buiten deze gewone tijden te doen branden, dan zou hij daarvoor vergoed worden volgens een dagprijs die op basis van het aannemingsbedrag berekend zou worden (art. 8). Ook indien het aantal lantaarns gedurende de looptijd van de aanneming zou vermeerderen of verminderen, zou zijn vergoeding in functie daarvan aangepast worden (art. 9).

De tijd tussen twee nieuwe manen wordt een *synodische maand* genoemd. In die periode draait de maan om de aarde ten opzichte van de zon. In een synodische maand doorloopt de maan precies één keer alle schijngestalten: nieuwe maan, eerste kwartier, volle maan, laatste kwartier. De periode tussen nieuwe maan en volle maan wordt *wassende maan* genoemd, de periode tussen volle maan en nieuwe maan heet *krimpende maan*. De *synodische maand* duurt 29 dagen, 12 uren, 44 minuten en 2,8 seconden. In de hier besproken *condities* noemt men die periode een *maenlicht*.

De aannemer zou maandelijks betaald worden, en moest daarvoor een staat indienen met daarop een overzicht van de betalingen waarop hij voor die maand recht had. Daarbij moest hij een verklaring van de politicommissaris voegen, waarin die bevestigde dat de aannemer *aldan in allen deelen aen den inhoud van deze tegenwoordige condities voor de maend dat de betaeling erlangd wordt, voldaan heeft* (art. 14).

Bij de aanbesteding zou het stadsbestuur een minimumbedrag bekendmaken, waarop de geïnteresseerde die bereid was om het werk voor dat bedrag aan te nemen, "*mijn*" moest roepen. Mocht het eerste bedrag niemand overtuigen, dan zou het met tien frank verhoogd worden, en zo voort tot er iemand zou roepen. Het bedrag mocht echter niet onbepert stijgen: de gemeenteraad kon op ieder moment besluiten dat de maximale prijs bereikt was en de aanbestedingsprocedure stopzetten (art. 1).

Zover is het die maandag niet gekomen. Nadat de *condities en voorwaarden*, die de voorgaande dagen in de stad aangeplakt waren, nog eens aan de aanwezigen waren voorgelezen, werd de verpachting ingezet voor het bedrag van 3.500 frank. De Hasseltse schrijnwerker Jan Millen had blijkbaar zijn berekeningen al gemaakt, en maakte onmiddellijk kenbaar dat hij het voor dat bedrag wilde doen.

Door zijn aanneming verplichtte Millen zich om de werken en leveringen stipt uit te voeren. Mocht hij hierin nalatig blijken, dan behield het stadsbestuur zich het recht voor om eenzijdig een einde te maken aan de overeenkomst en de werken en leveringen op kosten van de aannemer door een derde te laten

uitvoeren. Het stadsbestuur behield zich voorts het recht voor om bij monde van het college van burgemeester en schepenen eenzijdig *het in werking zijnde contract bij het verloop van ieder maenlicht te kunnen vernietigen* (art. 10). Bovendien moest de aannemer afzien van de mogelijkheid om eventuele geschillen in dit verband aan een rechter voor te leggen, en de weliswaar kosteloze, maar wellicht niet onpartijdige, arbitrage van het college van burgemeester en schepenen te aanvaarden (art. 12).

Tot meerdere zekerheid van het stadsbestuur en als een garantie voor de behoorlijke uitvoering van de werken, moest de aannemer *eene behoorlijke borgtocht stellen*, waarop het stadsbestuur eventuele schade kon verhalen (art. 13). Jan Millen voorzag in deze borgtocht door het stadsbestuur toe te staan de betaling voor de eerste twee maanden pas na afloop van de pachttermijn te voldoen.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, *Archief van het stadsbestuur van Hasselt*, voorlopig nummer 224.

Conditien en voorwaarden onder welke op maendag den vierentwintigsten Augustus duizendachtveertig, des 's morgens ten tien uren op het stadhuis alhier te Hasselt zal worden aen den minstbiedende aenbesteedt het ontsteken en dagelijks schoonmaken der lampen van de thans bestaende in vierentachtig stadslantarens, daar onder begrepen de daertoe benoedigde kinketolie en katoene wieken, en zulks voor eenen termijn van zes maenden en veertien dagen, te beginnen met den negentienden September 1800veertig, en te eindigen met het eerste maenkwartier der maend April achtienhondert een en veertig.

Art. 1. Deze verpachting zal plaets hebben op een inzetsom waervan het minemum en maximum bij de uitbegeving zal worden bepaeld, en telkens met tien francs zal worden vermeerderd totdat een der gegaedigden zal roepen mijn. Edoch zal het maximum niet dan met de goedkeuring van den raed kunnen overschreden worden.

Art. 2. De liverantie zoo als hier boven is vermeld, zal moeten bestaen in de noodige beste kinketolie en katoene wieken, alsook in het dagelijks vullen, ontsteken en snutten op iederen dag dat de lampen zullen branden des avonds omtrent negen uren zal moeten geschieden.

Art. 3. Den aennemer is verantwoordelijk gesteld voor de glaese ruyten der lantarens welke door zijne schuld of door die van zijne onderhoorigen zouden gebroken worden, alsmede voor alle schaede die door zijne onachtzaamheid of door die van des zelfs onderhoorigen zoud aen de lanterens, lampen of schijnplaeten ontstaen.

Art. 4. Den aennemer zal gehouden zijn de glaesen schijnplaeten en lampen der lantarens dagelijks behoorlijk van den rook en van alle vuiligheid te zuiveren, en voor het schoonmaken der overzilverde schijnplaeten zal niets anders dan engelsche potasche mogen gebruikt worden.

Art. 5. Alle lampen der lantarens zullen met het vallen van

De Minderbroedersstraat in Hasselt omstreeks 1890, met één straatlantaarn. Gouache van Paul Bamps.

den avond moeten worden aangestoken, wel te verstaan dat de lampen gedurende de maanden November, December en January des avonds ten vijf en gedurende de andere maanden ten zes uren en voorts den geheelen nacht door wanneer er geen maenlicht is zullen moeten branden.

Art. 6. Wanneer de maen met het vallen van den avond niet zoude schijnen, doch laeter zoud opkomen, zullen de lampen niet langer dan tot de maen een uur zal geschenen hebben, behoeven te branden.

Art. 7. De lampen zullen ook niet moeten branden van den avond van den dag voor het eerste maenkwartier tot met den tweeden avond na de volle maen, makende dus negentien dagen voor ieder maenlicht te branden.

Art. 8. Indien het Collegie van Burgemeester en Schepenen het mogte goedvinden de lampen der lantarens langer dan den bepaelden tijd te laeten branden, zullen de daegen dat zij meer gebrand zullen hebben, aen den aennemer volgens den prijs van deze tegenwoordigen verpachting berekend en betaelt worden.

Art. 9. Indien het getal der thans bestaende lantarens binnen den loop van dit contract zouden worden vermeerderd, zal den aennemer gehouden zijn dezelve op den voet zoo als bij deze

tegenwoordige Conditien is voorgeschreven, te moeten ontsteken en behoorlijk onderhouden, en zal de betaeling ervan bekomen na verloop van ieder maenlicht volgens den prijs van zijne aenneming en van deze Conditien. Indien integendeel het getal derzelve zoude worden verminderd, zullen aen hem in evenredigheid van deze vermindering van zijne pachtsom worden afgetrokken.

Art. 10. In geval den aennemer zoud in faut blijven aen den inhoud van deze Conditien stiptelijk in allen deelen te voldoen, zal hij door het Collegie van Burgemeester en Schepenen van zijne aennemingsrecht worden onziet en vervangen door anderen daertoe vanwege het gezegd Collegie op zijne kosten aen te stellen, en zal aldan den te vervangen aennemer verantwoordelijk blijven voor het tekort dat hierdoor ten nadeele van de stad zoude ontstaan.

Het gezegd Collegie behoudt zich ook het recht om het in werking zijnde contract bij het verloop van ieder maenlicht te kunnen vernietigen zonder dat den aennemer deswegens op eenige de minste vergoeding of teruggave van betaelde regten zal kunnen aanspraak maken.

Art. 11. Indien den aennemer niet stiptelijk zoude voldoen aen den inhoud van het artikel vijf van deze Conditien, zal aen hem

van de betaeling van zijne pachtsom voor ieder lamp die niet of niet behoorlijk zoud gebrand hebben, een franc worden afgehouden, tot welkers eynde ieder dag door een agent der politie des avonds de ronde zal gedaen worden, om te constateren in hoeverre den aennemer aen den inhoud van deze Conditien zal voldaan hebben, zullende op het rapport van dezen beambten de noodige maatregelen genomen worden.

Art. 12. Al het verschil dat omtrent den inhoud van deze Conditien zou kunnen ontstaen, zal door het Kollegie van Burgemeester en Schepenen kosteloos beslist worden, diensvolgens doet den aennemer afstand van alle judicieele actien welke ten deze zouden kunnen ontstaen.

Art. 13. De stad behoudt zich het regt om voor de volkome uitvoering van deze tegenwoordige Conditien eene behoorlijke borgtogt te doen stellen, welke zich met den aennemer ten deze in solidum zal moeten verbinden.

Art. 14. Den aennemer zal maendelijks volgens dat de lampen zullen behoorlijk gebrand hebben, zijne betaeling bekomen. Om deze betaeling te erlangen zal hij eenen staet van hetgene hem toekomt moeten ingeven, voorzien van eene declaratie van den commissaris van politie, inhoudende of den aennemer aldan in allen deelen aen den inhoud van deze tegenwoordige Conditien voor de maend dat de betaeling erlangd wordt, voldaan heeft, verder zijn den Commissaris en Agenten der politie bijzonderlijk belast om deze tegenwoordige Conditien in allen deelen stiptelijk te doen nakomen.

Art. 15. Alle kosten van zegel, registratieregten en anderen nopens deze aenneming, zijn ten lastens van den aennemer.

Art. 16. De Raed voorbehoudt haer de definitive goedkeuring van deze verpachting, derhalve zal het haer vrijstaen de hoogsels goed te keuren, te verwerpen en tot eene nieuwe verpachting over te gaen.

Op heden den vierentwintigsten Augustus duizendachthonderdveertig, des morgens ten tien uren, de raed der stad Hasselt, provincie Limburg, in haere gewoone zaal op het stadhuis vergaderd zijnde, is, ingevolge de voorgaande Conditien en voorwaerden behoorlijk gepubliceerd en aengeplakt, worden overgegaen tot de publieke verpachting van het onderhoud en dagelijks ontsteken van de lampen der stadslantarens ten getalle van vierentachtig, voor eenen termijn van zes maen-

den en veertien dagen, te beginnen met den negentienden September achtienhonderdveertig aenstaende, en te eindigen met het eerste maenkwartier der maend April achtienhonderdeenveertig.

Na voorlezing en uitlegging van de voorschreve Conditien en voorwaerden is deze verpachting in overeenkomstig den inhoud van het artikel een worden ingezet en opgeroepen voor de som van drieduizendvijfhonderd francs, en voor de gezegde som ingemijnd door Jan Millen, schrijnwerker alhier te Hasselt wonende, welke Jan Millen, om te voldoen aen den inhoud van het artikel dertien der voorgaande Conditien en voorwaerden, heeft voorgeslagen dat na den verloop der drie eerste maenden te rekenen van den negentienden September aenstaende, aen hem het beloop der eerste maend van zijne aenneming zal betaelt worden, en alzo van maend tot maend in der voege dat het beloop van de twee eerste maenden voor de borgtogt zal dienen, en aen hem niet dan na het eijnde van zijn contract zal betaelt worden, hetgene eenpaerlijk door den raed is aengenomen, en derhalve deze verpachting aen voornoemden Jan Millen voor gezegde som van drieduizend vijfhonderd francs definitievelijk is worden toegewezen, en heeft de bovengemelde aennemer tot rigtige nakoming van de in de voorgaande Conditien en voorwaerden omschrevene bepaelingen dit proces verbael met zijne ondertekening bekrachtigd. Aldus gedaen te Hasselt, in de publieke vergadering van den Raed ten jare, dage en ure hier boven gemeld.

Tegenwoordig de Heeren P.J. Willems Burgemeester, Guill. Vannes, M.A. Bamps, J.F. De Corswarem, F. Vandersmissen, P. Ponet, A. Verstraeten, G.J.A. Barthels, L.C. Hamakers, F. Vanderstraeten, leden van den raed en J. Baerts secretaris.

Den aennemer

(Geteekend) J. Millen

De Raed voornoemd

(Geteekend) P.J. Willems

Vanwege dezelve

De secretaris

(Geteekend) J. Baerts

Rombout Nijssen

